

РОЗДІЛ 4. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.2.1>

БАНКІВСЬКИЙ КОМПЛАЄНС ОПЕРАЦІЙ ІЗ ВІРТУАЛЬНИМИ АКТИВАМИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Гарагонич О.В.,
*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри економічного права
та економічного судочинства
Київського національного університету ім. Т. Шевченка,
ORCID: 0000-0002-8984-2399
e-mail: o.harahonych@gmail.com*

Мулик А.К.,
*аспірант кафедри економічного права
та економічного судочинства
Київського національного університету ім. Т. Шевченка,
ORCID: 0009-0000-1337-259X
e-mail: anna.borodayko@gmail.com*

Гарагонич О.В., Мулик А.К. Банківський комплаєнс операцій із віртуальними активами: виклики та перспективи.

У сучасних умовах цифрової трансформації фінансового сектору зростає роль банківського комплаєнсу у забезпеченні законності та прозорості операцій. Зокрема, операції із віртуальними активами, які набувають все більшого поширення, створюють нові виклики для банків, пов'язані з ідентифікацією клієнтів, управлінням ризиками відмивання коштів, фінансування тероризму та дотриманням регуляторних вимог. Відсутність єдиних стандартів регулювання на глобальному рівні, а також швидкі технологічні зміни у сфері криптовалют ускладнюють процес адаптації банківських установ до нових реалій фінансового ринку.

Банківський комплаєнс операцій із віртуальними активами охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на моніторинг транзакцій, аналіз ризиків та розробку ефективних політик відповідності. Упровадження таких заходів вимагає від банків не лише інтеграції передових технологічних рішень, а й тісної співпраці з регуляторними органами, щоб уникнути порушень у сфері фінансового моніторингу та санкційного контролю.

Актуальність цієї теми обумовлена тим, що банківські установи, як ключові учасники фінансової системи, відіграють важливу роль у забезпеченні стабільності та надійності фінансових потоків. Недостатній контроль у сфері операцій із віртуальними активами може призвести до значних правових, фінансових та репутаційних ризиків, а також до підвищеної вразливості банків до шахрайських схем. Водночас, ефективне регулювання цього сегмента сприяє створенню прозорого та безпечного середовища для використання віртуальних активів у банківській діяльності.

У даному дослідженні ми розглянемо ключові виклики та перспективи комплаєнсу в сфері банківських операцій із віртуальними активами. Особливу увагу буде приділено аналізу сучасних регуляторних ініціатив, ролі комплаєнс-підрозділів у банках та впровадженню технологічних рішень для автоматизації процесів відповідності. Вивчення цих аспектів дозволить оцінити найкращі практики та визначити можливі шляхи вдосконалення банківського комплаєнсу в умовах швидкої цифровізації фінансового ринку.

Ключові слова: банківський комплаєнс, віртуальні активи, криптовалюти, фінансовий моніторинг, корпоративні відносини, управління ризиками, блокчейн, цифровізація фінансового сектору, санкційний контроль, корпоративне управління.

Harahonych O.V., Mulyk A.K. Banking compliance of virtual assets transactions: challenges and prospects.

In the modern era of digital transformation in the financial sector, the role of banking compliance in ensuring the legality and transparency of transactions is growing. In particular, operations with virtual assets, which are becoming increasingly widespread, pose new challenges for banks related to customer identification, money laundering risk management, terrorist financing, and regulatory compliance. The lack of unified global regulatory standards, along with rapid technological changes in cryptocurrencies and blockchain technologies, complicates the adaptation process of banking institutions to the new realities of the financial market.

Banking compliance for virtual asset transactions covers a wide range of measures aimed at transaction monitoring, risk analysis, and the development of effective compliance policies. Implementing such measures requires banks not only to integrate advanced technological solutions but also to closely cooperate with regulatory authorities to prevent violations in financial monitoring and sanctions control.

The relevance of this topic is due to the fact that banking institutions, as key participants in the financial system, play an important role in ensuring the stability and reliability of financial flows. Insufficient control in the field of operations with virtual assets can lead to significant legal, financial and reputational risks, as well as increased vulnerability of banks to fraudulent schemes. At the same time, effective regulation of this segment contributes to the creation of a transparent and safe environment for the use of virtual assets in banking.

This study examines the key challenges and prospects of compliance in the field of banking operations with virtual assets. Special attention is given to the analysis of modern regulatory initiatives, the role of compliance departments in banks, and the implementation of technological solutions for automating compliance processes. The study of these aspects will help assess best practices and identify possible ways to improve banking compliance in the rapidly digitalizing financial market.

Key words: banking compliance, virtual assets, cryptocurrencies, financial monitoring, regulatory requirements, corporate relations, risk management, blockchain, financial sector digitalization, sanctions control, corporate governance.

Постановка проблеми. Сучасний фінансовий сектор зазнає суттєвих змін через розвиток цифрових технологій та зростання популярності віртуальних активів. Банки стикаються з новими викликами у сфері комплаєнсу, пов'язаними з необхідністю дотримання законодавчих вимог у сфері обігу криптовалют та інших цифрових активів, управлінням ризиками відмивання коштів, фінансування тероризму, а також санкційного контролю. Відсутність єдиних міжнародних регуляторних стандартів та швидка еволюція технологій створюють додаткові труднощі для забезпечення відповідності операцій із віртуальними активами.

Дослідження банківського комплаєнсу операцій із віртуальними активами є надзвичайно актуальним, оскільки воно спрямоване на виявлення основних ризиків, розробку ефективних механізмів контролю та оцінку перспектив подальшого розвитку нормативного регулювання цієї сфери.

Стан опрацювання теми. На сьогодні тема банківського комплаєнсу у сфері віртуальних активів привертає значну увагу як серед науковців, так і серед представників фінансового сектору та регуляторних органів. Значний внесок у дослідження цього питання зробили такі науковці, як: О.І. Кулик, Є.О. Мічурін, І.Є. Мічурін, С.Є. Чаплян, А.М. Рафальська, Б.В. Деревянко, С.О. Грицай, С.Б. Булеца, І.О. Трубін, М.С. Уткіна та інші. У їхніх роботах розглядаються питання регулювання обігу криптовалют, запобігання фінансовим правопорушенням, ризик-менеджменту у сфері віртуальних активів, а також перспективи запровадження інноваційних технологій у банківському комплаєнсі.

Метою дослідження є аналіз правових аспектів банківського комплаєнсу у сфері операцій із віртуальними активами, зокрема в умовах відсутності єдиного підходу до їх правового статусу в Україні. Дослідження спрямоване на виявлення ключових ризиків, пов'язаних із такими операціями та оцінку відповідності національного законодавства міжнародним стандартам. Особливу увагу приділено аналізу міжнародного досвіду регулювання, зокрема положень MiCA та DMA,

та можливості їх імплементації в українську правову систему. Також розглядаються перспективи удосконалення банківських процедур ідентифікації, фінансового моніторингу та управління ризиками для забезпечення стабільності фінансової системи та безпеки операцій із віртуальними активами.

Виклад основного матеріалу. Віртуальні активи, на відміну від більшості об'єктів цивільних прав, є нематеріальними активами, які існують виключно в електронній формі як набір даних, а їх обіг можливий лише за допомогою спеціалізованих програмних засобів. Практика порушень з боку вітчизняних і міжнародних небанківських учасників ринку свідчить про те, що саме банківська система є найстабільнішим інститутом для розвитку національного ринку криптовалют. Хоча законодавство не обмежує коло надавачів послуг у цій сфері, вимоги до ліцензування, комплаєнс-контролю та корпоративного управління банків здатні ефективно забезпечити стабільність ринку віртуальних активів і слугують превентивним механізмом для запобігання зловживанням.

Сьогодні сучасний банківський сектор перебуває в стані постійних змін, визначених стрімким технологічним розвитком та глобалізацією фінансових ринків. У цьому контексті важливим є розуміння та врахування впливу технологічних інновацій на організацію комплаєнсу у банках. Однією з основних тенденцій є віртуалізація та автоматизація процесів комплаєнсу. Використання цифрових технологій дозволяє банкам автоматизувати багато рутинних завдань, пов'язаних з моніторингом та аналізом даних для виявлення можливих порушень комплаєнсу [8, с. 275].

Комплаєнс банківських операцій із віртуальними активами має специфічні особливості, що зумовлюють підвищені вимоги до регуляторного нагляду, внутрішнього контролю та управління ризиками. Віртуальні активи, особливо криптовалюти, характеризуються децентралізацією, анонімністю та глобальною доступністю, що створює нові виклики для відповідності банківських процесів регуляторним стандартам. Традиційні методи контролю не завжди ефективні, оскільки операції з криптоактивами можуть ускладнювати ідентифікацію фактичних учасників транзакцій. Зокрема, для мінімізації ризиків банки зобов'язані посилювати процедури KYC (Know Your Customer) та ідентифікації кінцевих бенефіціарів. Висока анонімність криптовалютних операцій ускладнює використання стандартних методів верифікації, тому банки змушені впроваджувати цифрові технології для ідентифікації клієнтів, такі як аналіз блокчейн-транзакцій та застосування автоматизованих інструментів моніторингу.

Ще одним важливим аспектом комплаєнсу є постійний моніторинг транзакцій для виявлення нетипових або ризикових операцій. Віртуальні активи сприяють швидким і масштабним фінансовим потокам, що підвищує ймовірність їх використання для відмивання коштів або фінансування незаконної діяльності. Для протидії цим загрозам банки інтегрують технології штучного інтелекту та машинного навчання, які дозволяють аналізувати транзакції в режимі реального часу та оперативно виявляти підозрілі операції.

Крім того, значним викликом залишається мінливість правового регулювання. Нормативні вимоги до обігу криптовалют суттєво відрізняються залежно від юрисдикції, що часто створює законодавчі прогалини або нестабільність правозастосовної практики. У деяких країнах встановлено жорсткі обмеження та спеціальні ліцензійні вимоги, тоді як в інших регуляторна політика є більш ліберальною. Це змушує банки адаптувати комплаєнс-процеси до різних регуляторних стандартів, що, у свою чергу, підвищує адміністративне навантаження та потребує додаткових ресурсів для забезпечення відповідності законодавчим нормам.

Комплаєнс-стратегії у сфері віртуальних активів базуються на інтеграції інноваційних технологій, постійному вдосконаленні внутрішніх процедур та адаптації до змін у правовому регулюванні. Такий підхід сприяє підвищенню рівня відповідності регуляторним вимогам та мінімізації ризиків, пов'язаних із операціями з віртуальними активами.

До переваг банківських операцій із віртуальними активами належать: розширення доступності цифрових платежів, зниження вартості фінансових послуг завдяки скороченню витрат на інфраструктуру, а також підвищення швидкості та безпеки транзакцій. Водночас такі операції супроводжуються низкою ризиків, зокрема можливим відволіканням інвестицій від реального сектору, зростанням витрат на підтримку мережевої інфраструктури, розвитком тіньової економіки, використанням криптовалют у фінансових пірамідах, що може призвести до кризових явищ.

Для мінімізації цих загроз передбачено державне регулювання, контроль з боку Національного банку України (далі – НБУ), фінансовий моніторинг, а також внутрішні механізми банківського комплаєнсу щодо операцій із віртуальними активами. З метою правового врегулювання ринку

17 лютого 2022 року було ухвалено Закон України «Про віртуальні активи» (який наразі не набрав чинності) [1]. Документ визначає правовий статус віртуальних активів як об'єктів цивільних прав, регламентує правовідносини між учасниками ринку та встановлює основні засади державної політики у цій сфері [2].

Відповідно до статті 1 цього Закону, віртуальний актив є нематеріальним благом, що має економічну цінність, є об'єктом цивільних прав і представлений у вигляді електронних даних, які можуть посвідчувати майнові права [1]. У науковій літературі під віртуальними активами розуміють елементи цифрового середовища, що не мають матеріальної форми, проте можуть становити естетичну, культурну, інформаційну чи економічну цінність та інтегровані до відповідної віртуальної системи [3].

Міжнародні підходи до регулювання цього сегмента також містяться у Звіті FATF «Віртуальні активи – ключові визначення та ризики у сфері ПВК/ФТ». Згідно з цим документом, віртуальний актив є цифровим вираженням цінності, що може перебувати в господарському обігу, використовуватися як засіб платежу або для інвестицій, проте не охоплює цифрові вираження традиційних валют та фінансових активів, що вже регулюються стандартами FATF [4].

НБУ регулює обіг віртуальних активів, забезпечених валютними цінностями, встановлює правила їх обміну, обмеження щодо конвертації та здійснює нагляд за діяльністю постачальників відповідних фінансових послуг. Банки, що бажають здійснювати операції з такими активами, можуть це робити на основі банківської ліцензії та дозволу на обіг віртуальних активів, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР) відповідно до Закону «Про віртуальні активи». Учасники ринку також мають право відкривати банківські рахунки для проведення розрахунків за такими операціями, що свідчить про зростаючу інтеграцію віртуальних активів у банківську систему.

Водночас внутрішньодержавні небанківські платіжні системи можуть здійснювати перекази лише після офіційної реєстрації та отримання дозволу НБУ, а їх учасниками можуть бути виключно банки, що мають відповідні ліцензії. Це регулювання спрямоване на забезпечення прозорості фінансових потоків та запобігання незаконним операціям. Зважаючи на анонімний характер транзакцій з віртуальними активами та їхню швидкість, вони можуть використовуватися для легалізації злочинних доходів. Тому операції з віртуальними активами, що перевищують 30 тисяч гривень, підлягають фінансовому моніторингу. У таких випадках перекази мають супроводжуватися ідентифікаційною інформацією платника та одержувача, що відповідає міжнародним стандартам протидії фінансовим злочинам.

Обережне ставлення вітчизняних банків до операцій із віртуальними активами пояснюється значними ризиками для їхньої ліквідності, стабільності та репутації. На відміну від інших суб'єктів господарювання, що спеціалізуються виключно на наданні посередницьких послуг у сфері цифрових активів, банки несуть вищий рівень відповідальності, включаючи ризик штрафних санкцій з боку НБУ або навіть анулювання ліцензії. Саме тому банки рідко виступають безпосередніми постачальниками посередницьких послуг з віртуальними активами, натомість переважно забезпечують укладення правочинів між відчужувачем та набувачем таких активів.

Законодавство України не містить чітких положень щодо оцінки ризиків, пов'язаних з інвестуванням банків у віртуальні активи, порядку їх обліку, а також визначення їхнього впливу на капітал банку та виконання нормативних вимог. Відсутність таких регуляторних рамок створює потенційні загрози для фінансової системи та вимагає подальшого удосконалення нормативно-правової бази. Оцінка ризиків повинна охоплювати не лише активи, що надаються в забезпечення віртуальних активів, а й специфіку ризиків, властивих різним видам віртуальних активів.

Розвиток правового регулювання банківських операцій з віртуальними активами має базуватися на ризик-орієнтованому підході, що дозволить мінімізувати негативний вплив таких факторів, як: високий рівень ризику та спекулятивний характер віртуальних активів; невизначеність правового статусу інвесторів, що створює ризики для захисту їхніх прав; анонімність криптовалют, що сприяє недобросовісному використанню, включаючи відмивання коштів, фінансування тероризму та відтік капіталу.

Згідно з п. 76 Положення № 64, банки зобов'язані проводити ретельну оцінку ризиків перед упровадженням нових продуктів та суттєвими змінами в діяльності, що відповідає вимогам ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» та ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [5]. Одним із таких нових продуктів

є посередницькі послуги у сфері віртуальних активів, які передбачають укладення правочинів від імені третіх осіб.

Значні зміни в активах банку також підлягають оцінці ризиків, відповідно до п. 78 Положення № 64, що включає набуття або відчуження активів у значному обсязі. Однак це Положення не враховує можливість володіння банками віртуальними активами, оскільки на момент його ухвалення їхній правовий статус не був визначений. У сучасних умовах, коли цифрові активи все активніше інтегруються в цивільний та господарський обіг, необхідно формувати ефективну систему комплаєнс-контролю в банках, що враховує специфічні ризики, пов'язані з обігом віртуальних активів.

Ефективність комплаєнсу операцій з віртуальними активами тісно пов'язана з моделлю правомірної поведінки суб'єктів господарювання, яка характеризується сталістю додержання правових принципів у процесі господарської діяльності, специфікою вирішення наріжних проблем, що виражається в особливостях вибору варіанта правомірної поведінки в межах, визначених правовими нормами. У провідних економіках світу одним з основних інструментів, який використовується для забезпечення правомірної поведінки бізнесу, є комплаєнс. Використання іноземними компаніями такого інструмента забезпечується шляхом впровадження комплаєнс-систем (комплаєнс-програм) [6, с. 64-65].

Таким чином, подальший розвиток банківського комплаєнсу у сфері віртуальних активів має базуватися на комплексному моніторингу ризиків та поступовій адаптації регуляторної бази до нових викликів цифрової економіки.

Термін «актив» широко використовується в банківському законодавстві, проте його визначення відсутнє. Положення № 64 відсилає до Закону України «Про банки і банківську діяльність» та інших нормативних актів, однак у них «актив» не враховує специфіку віртуальних активів.

Впровадження банківського комплаєнсу у сфері віртуальних активів має ключове значення для запобігання відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та іншим фінансовим злочинам. Він забезпечує відповідність банківських операцій міжнародним стандартам, знижує ризики шахрайства та кібератак, зміцнює довіру клієнтів і стабільність фінансової системи. Досвід країн із розвиненими ринками свідчить про ефективність суворих процедур контролю за операціями з віртуальними активами.

Неоднозначність правового статусу віртуальних активів ускладнює забезпечення банківського комплаєнсу, створюючи труднощі в управлінні ризиками та дотриманні міжнародних стандартів. Закон України «Про віртуальні активи» визначає їх як нематеріальні блага, що обмежує їхнє правове розуміння. Водночас міжнародна практика розглядає віртуальні активи як багатофункціональний фінансовий інструмент, що вимагає від банків застосування посиленних заходів контролю.

Міжнародний досвід, зокрема рекомендації FATF та регламенти ЄС DMA (Digital Markets Act) [7] і MiCA (Markets in Crypto-Assets Regulation) [8], демонструє необхідність комплексного регулювання ринку віртуальних активів. Визнання віртуальних активів не лише як нематеріальних благ, а й як фінансових інструментів забезпечує належний рівень правового захисту, дозволяє банкам застосовувати ефективні заходи контролю та гарантує прозорість фінансових потоків. У рамках MiCA встановлюються суворі вимоги до операторів крипторинку, включаючи ліцензування, звітність та заходи фінансової безпеки, що сприяє зниженню ризиків фінансових злочинів.

В Україні правова невизначеність призводить до того, що банки змушені діяти в умовах регуляторної нестабільності. Відсутність чіткого статусу віртуальних активів у національному законодавстві не дозволяє банкам застосовувати адекватні заходи контролю, що може створювати ризики фінансових злочинів. Крім того, міжнародні стандарти вимагають визнання віртуальних активів як фінансового продукту, що передбачає інформування клієнтів про ризики та забезпечення їхнього захисту, тоді як в Україні такий підхід поки що не реалізовано.

Таким чином, для ефективного впровадження банківського комплаєнсу необхідно: гармонізувати національне законодавство з міжнародними стандартами; розробити спеціальні комплаєнс-процедури для банківських операцій із віртуальними активами; встановити чіткий правовий статус віртуальних активів як фінансового продукту; адаптувати практики контролю та моніторингу відповідно до стандартів MiCA та FATF – що сприятиме стабільності фінансової системи, захисту прав споживачів і подальшому розвитку цифрової економіки.

Висновок. Невизначеність правового статусу віртуальних активів в Україні створює значні виклики для банківського комплаєнсу, зокрема у сфері фінансового моніторингу, управління ризиками та дотримання міжнародних стандартів. Відсутність єдиного підходу до правового ре-

гулювання цих активів призводить до ситуації, коли банки змушені діяти в умовах нормативної нестабільності, що ускладнює застосування ефективних процедур контролю за фінансовими операціями. Це створює правові прогалини, які можуть сприяти ухиленню від фінансового моніторингу та зловживанням у сфері віртуальних активів.

Загалом, подальший розвиток законодавчого регулювання банківського комплаєнсу у сфері віртуальних активів є необхідним кроком для забезпечення фінансової стабільності, захисту прав споживачів і сприяння інноваційному розвитку цифрової економіки. Комплексний підхід до нормативного врегулювання дозволить не лише усунути правові прогалини, а й інтегрувати Україну у міжнародний фінансовий простір, забезпечивши прозорість і безпеку банківських операцій із віртуальними активами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX (не набрав чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>.
2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про віртуальні активи». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/135144>.
3. Аліна С.С. Спадкування IT-об'єктів за сучасним цивільним законодавством. Дис. ... докт. філос.: 081. Одеса, 2020. 204 с.
4. Звіт FATF «Віртуальні активи – ключові визначення та ризики. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles>.
5. Постанова НБУ від 11 червня 2018 року № 64 Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах.
6. Гарагонич О., Коршун А. Корпоративна (комплаєнс) культура організації: теоретико-правові аспекти і воєнні виклики. *Право України*. 2023. № 9. С. 63–83
7. Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Digital Markets Act). URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2022/1925/oj>.
8. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj>.
9. Мулик А.К. Загальні підходи до організації комплаєнсу в банках. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023. Серія ПРАВО. Випуск 79: частина 1. С. 275.